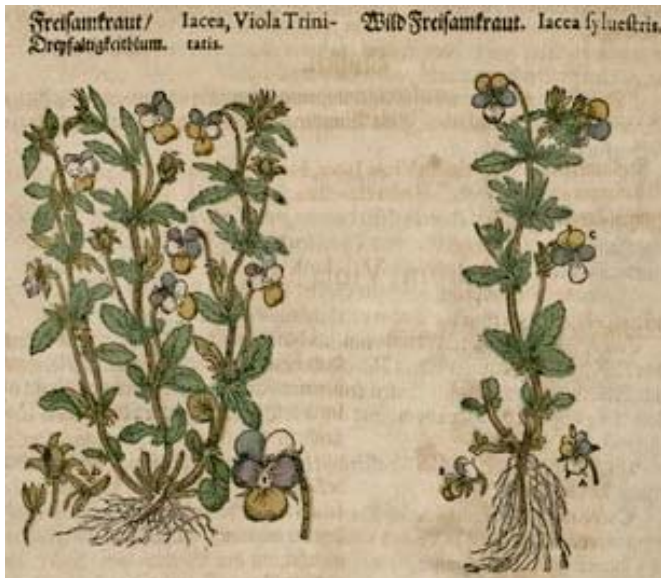

Matthiola; Kreutterbuch, 1586, Von Freysamkraut, oder Dreyfaltigkeitblumen

Von Freysamkraut, oder Dreyfaltigkeitblumen. Cap. CXII.

Geschlecht und Gestalt.

reisamkraut oder Dreyfaltigkeitblum, also genannt, von wegen der dreyen Farben, die in dieser Blumen gesehen werden, ist zweyerley, zahme und wilde. Die Zahme pflantzet man in Gärten, zu den Krantzten. Ihr Stengel ist dreyeckig, streifficht, knöpficht, und inwendig hol. Die Bletter sind erstlich rund, darnach wachsen sie in die Länge, haben Kerffen an dem Umbkreisz, hangen an ziemlich langen Stielen. An dem Ursprung eines jedern Stiels stehen andere kleine Bletter. So wachsen auch aus den Knöpfen oder Gewerben andere lange, blosse dünne Stiel, darauff erscheinen die schönen Blumen, von vielen, und fürnemlich dreyen Farben zusammen gesetzt.

Ein jedes Blümlen hat fünf Bletter, die zwey obersten sindt gemeinlich ganz Veilbraun, die andern zwey weisz, und das fünfte gelb. Etliche dieser Blumen haben [844] (C) zwey

Van stuipenkruid, Drievuldigheidbloemen. Kapittel CXII. (*Viola tricolor*, *Campanula medium*)

Geslacht en gestalte.

Stuipenkruid of Drievuldigheidbloemen also genoemd vanwege de drie kleuren die in deze bloemen gezien worden. Is tweevormig, tam en wild. De tamme plant men in de hof tot de kransen. Zijn stengel *Stengel is driekantig, gestreept, knopachtig en inwendig hol. De bladeren zijn eerst rond, daarna groeien ze in de lengte, hebben kerven aan de rand, hangen aan tamelijk lange stelen. Aan de oorsprong van elke steel staan andere kleinere bladeren. Zo groeien ook uit de knoppen of wervels andere lange, blote dunne stelen, daarop verschijnen de schone bloemen van velen voornamelijk drie verven tezamen gezet. Elk bloempje heeft vijf blaadjes, de twee bovenste zijn gewoonlijk gans vioolbruin, de andere twee wit en de vijfde geel. Ettelijke van deze bloemen hebben [844] twee hemelsblauwe blaadjes naast de bruine, met zwarte strepen doortrokken, echter midden

Himmelblawe Blettlen neben den braunen, mit schwartzen Strimlen unterzogen, aber mitten in der gantzen Blum werden dieselbigen Strimlen am meisten in den gelben Sternlen wargenommen. Zum dritten findet man auch drey blawer Blettlen unter den zweyen Veielbraunen gesetzt. Mitten in denen allen sicht man das Sternlen. Diese Blumen sind zwar lustig anzusehen, aber ohn Geruch. Wenn sie abfallen, so gewinnt disz Kraut seinen gelbfarben Samen in Bollen oder Kôpfflen verschlossen, und wenn dieselbige zeitig wirdt, reissen sich die Bollen auff, alsdann sihet man die kleinen Goldfarben Sâmlen neben einander gesetzt. Die Wurtzel ist nicht lang, aber dargegen mit vielen Hârten zasecht.

Das wilde Freisamkraut wechst von jhm selbst auff den Eckern, gleichet dem zahmen fast in allen dingen, auszgescheiden die Bletter und Blumen sind kleiner, von Farben nicht so schön, sondern gelb und blaw, oder gelb und weisz. Beyde Geschlecht, zahm und wild, kommen im Frûhling nach den Braunen Veieln herfür, und blûhen den gantze Sommer.

¶ In diesen Blumen ist sich wol zu verwundern, dasz so ein grosser Unterscheid ist. Dann wiewol sie gemeiniglich dreyerley Farben haben, jedoch sind sie also vermischet, dasz fast allzeit eine Blum anders sihet dann die ander. Man findet sie auch offt gar weisz, gelb oder braun.

Über disz ist ein viel grôssere Art, die in Schweitzerischen Gebirgen wechset, mit grossen gelben Blumen, jedoch schön braun streiffet, riechen gar wol, gegen dem Herbst werden die Blumen offt gar gelb. Dessen ist auch ein Sort mit gar grossen wolriechenden braunen Blumen, die ich erstlich aus dem Fûrstlichen herrlichen Garten zu Stutgarten bekommen hab.¶

Natur, Krafft, und Wirckung.
Die Natur und Eigenschafft desz Freisamkrauts, ist zur Werme unnd Trûckne gericht. [845]

In Leib. (A)
Welcher vol list umb die Brust, und den Athem schwerlich zeucht, die siede

in de ganse bloem worden diezelfde streepjes het meeste in de gele sterretjes waargenomen. Als derde vindt men ook drie blauwe blaadjes onder de twee vioolbruine gezet. Midden in die allen ziet men dat sterretje. Deze bloemen zijn zeer lustig aan te zien, echter zonder reuk. Wanneer ze afvallen dan gewint dit kruid zijn geel gekleurde zaad in bollen of kopjes gesloten en wanneer diezelfde rijp wordt gaan die bollen open en als dan ziet men de kleine goudkleurige zaadjes naast elkaar gezet. De wortel is niet lang, echter daartegen met vele haartjes. Dat wilde stuipenkruid groeit van zichzelf op de akkers, gelijkt de tamme vast in alle dingen, uitgezonderd de bladeren en bloemen zijn kleiner, van verf niet zo schoon, maar geel en blauw of geel en wit. Beide geslachten, tam en wild, komen in voorjaar na de bruine violen voort en bloeien de ganse zomer.

In deze bloemen is zich wel te verwonderen dat een zo' n grote onderscheid is. Dan hoewel de gewoonlijk drie verven hebben, toch zijn ze ze alo gemengd dat vast altijd de ene bloem anders ziet dan de andere. Men vindt ze ook vaak erg wit, geel of bruin. Boven deze is een veel grotere vorm die in de Zwitserse bergen groeit met grote gele bloemen, toch schoon bruin gestreept, ruiken erg goed, tegen de herfst worden de bloemen vaak erg geel. Van die is ook een soort met erg grote welriekende bruine bloemen die ik eerst uit de vorstelijke heerlijke hof te Stuttgart bekomen heb.

Natuur, kracht en werking.
De natuur en eigenschap der stuipenkruid is tot warmte en droogte gericht. [845]

In lijf.
Welke vol is * list om de borst en de adem zwaar trekt die ziedt stuipenkruid in honingwater of zoete wijn en drinkt vroeg daarvan, hij wordt beter, dan deze drank

Freisamkraut in Honigwasser, oder süsssem Wein, und trincke frühe darvon, jme wirdt basz, dann dieser tranck reinigt die Brust vom zâhen Koder, Schleim und Eiter. Es hilfft den jungen Kindern, die mit dem Freisch oder vergicht belestiget sind, daher nennet mans Freisam oder freischmakraut.

Newlich hat man durch vielfaltige Erfahrung befunden, dasz das gebrandte Wasser von Dreyfaltigkeitblumen getruncken, den Schweisz gewaltig treibe.

≠Das distillirte Wasser zubereitet zu gleich von dem Kraut, Stengeln und Blumen, gibt man denen, so die Frantzosen haben, neun Tag oder mehr, unnd lesset sie darauff schwitzen.≠

Aussen.

Freisamkraut gedôrrt, gepulvert, mit Honig vermischet und angestrichen, heylet die Reuden, und das Jucken. In die Wunden gestrewet, reiniget und heylet es dieselbigen.

Freisamkraut heist im Latein Viola Jacea, Herba sive Viola Trinitatis. ≠Item Viola flammea oder Tricolor.≠ Herba clavellata. Welsch Iacea. Frantzôsisch Pensees. Behmisch Trogice.

Medium. Viola Mariana.

Dioscorides beschreibt ein Capitel von dem Kraut Medio, in demselbigen Tekst ist in einem Buchstaben geirret worden, vielleicht durch unachtsamkeit derer die es abgeschrieben haben, dann fûr das Wôrtle Ιεδι sol stehen ΣεΙδι. Wie auch solchs der alte Lehrer Oribasius bezeugt, der ohn zweiffel ein recht Exemplar hat gehabt. Und ist disz die meinung. Das Kraut Medium gleicht mit den Blettern dem Seridi, das ist, den Gartenschariol. Hat einen Stengel zweyer Elen hoch, und darauff grosse, runde, Purpurfarbe Blumen. Der Same vergleicht sich desz wilden Saffranssamen, ist doch kleiner. Die Wurtzel ist Spannenlang, am Geschmack streng. Wechst auf dûrem, steinechtem Erdtrich. Zu dieser Beschreibung schicket sich das Kraut uberausz wol, welches etliche Violam Mariannam nennen.

≠Herr D. Rauwolf schreibt in seinen Reiszbuch fol. 284.dasz er dan Berg Libano

reinigt de borst van vieze slijm, slijm en etter. Het helpt de jonge kinderen die met de stuipen of jicht belast zijn, vandaar noemt men het stuip of stuipenkruid.

Net heeft men door veelvuldige ervaring bevonden dat het gebrande water van Drievuldigheidbloemen gedronken het zweten geweldig drijft.

Dat gedistilleerde water bereidt tegelijk van het kruid, stengels en bloemen geeft men diegene zo de pokken hebben, negen dagen of meer en laat ze daarop zweten.

Van buiten.

Stuipenkruid gedroogd, gepoederd en met honing vermengd en aangestroken heelt de ruigte en dat jeuken. In de wonden gestrooid reinigt en heelt het diezelfde.

Stuipenkruid heet in Latijn Viola Jacea, Herba sive Viola Trinitatis. *Item Viola flammea of Tricolor.* Herba clavellata. Italiaans Iacea. Frans Pensees. Tsjechisch Trogice.

Medium. Viola Mariana.

Dioscorides beschrijft een kapittel van het kruid Medio, in dezelfde tekst is een letter verward geworden mogelijk door onachtzaamheid van diegeen die het nageschreven hebben., Dan voor dat woordje Ιεδι zal staan ΣεΙδι, zoals ook zulks de oude leraar Oribasius betuigt die zonder twijfel een goed exemplaar heeft gehad en is dit de mening. Dat kruid Medium lijkt met de bladeren de Seridi, dat is de hof scariol. Heeft een stengel twee ellenbogen hoog en daarop grote, ronde, purperkleurige bloemen. Het zaad vergelijkt zich het wilde saffraan zaad, is doch kleiner. De wortel is zeventien cm lang, aan smaak streng. Groeit op droge, steenachtig aardrijk. Tot deze beschrijving schikt zich dat kruid overmatig goed welke ettelijke Violam Mariannam noemen.

*Heer D. Rauwolf schrijft in zijn reisboek, folio 284 dat hij op de berg Libanon dat echte Medium gevonden heeft, van Rhases Mindium genoemd welke deze gewone Medium dat heer D. Dodonaeus Violam Marianam en Rapum sylvestre Dioscorides noemt niet zeer ongelijk is, alleen de bladeren zijn meer verdeeld zoals aan cichorei. De bloemen echter doen zich wijder open.

das rechte Medium gefunden hab, von dem Rhase Mindium genannt, welches diesem gemeinen Medio, das Herr D. Dodonæus Violam Marianam und Rapum sylvestre Dioscoridis nennet, nicht sehr ungleich sey, allein, die Bletter sind mehr zertheilet, wie an der Wegwarten. Die Blumen aber thun sich weiter auff, haben lange, zahrte unnd schmale Bletter, deren bisz in die acht seyn in einem runden Zirckel herumb, weit auszgebreitet, die Wurtzel hat eine grosse Herbe.≠ [846]

(C) Natur, Krafft, und Wirckung.

Die Wurtzel ist kalter und truckner eigenschafft, zeucht zusammen. Aber der Same ist warm und trucken.

Die Wurtzel zu Pulver gestossen, mit Honig vermischet, wie ein Latwerge, und eyngenommen, stopffet die uberflüssige zeit der Frawen. Aber der Same in Wein getruncken, treibt die gemeldte zeit.

≠Von der unsern jszt man in der Fasten in Engeland, da sie von jhr selber wechset und im Niderland die Wurtzel im Frûhling im Salaty wie unsere Rapuntzel, denen es sonst auch nicht sehr ungleich ist.≠

Hebben lange, zachte en smalle bladeren van die er tot acht zij in een ronde cirkel er omheen wijdt uitgespreid. De wortel heeft een grote wrangheid..* [846]

Natuur, kracht en werking.

De wortel is koude en droge eigenschap, trekt tezamen, echter het zaad is warm en droog. De wortel tot poeder gestoten, met honing vermengd zoals een likkepot ingenomen stopt de overvloedige tijd der vrouwen. Echter het zaad in wijn gedronken drijft de gemelde tijd.

Van de onze eet men de vasten in Engeland, daar ze van zichzelf groeit en in Nederland de wortel in voorjaar in salade zoals onze rapunzel diegene het verder ook niet zeer ongelijk is..

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>